

# KATH. ISKOLAI LAP.

OKTATÁS ÉS

## NEVELÉSTANI FOLYÓIRAT.

BUDAPESTEN.

19.

MÁJUS 15. 1849.

Megjelenik e' lap hetenkint egyszer, másfél iven. Előfizethetni rá, postán járátva 3 frt-, helyben 2 frt- 30 krjával. minden postahivatalnál. 's Pesten Hartleben K. A. könyvkereskedésében, a' váczi utczában.

**Tartalom:** A' képezdék. Acsádi Jakab. — Népinevelés' állapotja honunkban, a' 15-dik században. (Vége.) — Gynasiumok Belgiumban. (Vége.) — Elmékedések az ünnep- és vasárnapi evangéliumok fölött. — Emlékmondatok. — Tan- és nevelésügyi tudósítások. — Irodalom.

### A' képezdék.

Tagadhatlan, hogy a' nevelés- és tanításnál csak úgy fogunk legbiztosabban czélt érni, azaz: csak akkor lesznek jól nevelt polgárai az álladalmnak; ha azok, kikre a' gyermekek' nevelése 's tanítása bízatik, jól ki vannak képezve mindamaz ismeretekben, mellyek mellözhetlenül megkívántatnak arra, hogy jól nevelhessenek és taníthassanak. E' czélra 6 álladalmi képezde vagy honunkban, úgy mint Érsekújvárott, Győrött, Miskolczon, Kanizsán, Pesten, és Szegeden. Ezeken kívül van még két érseki, úgy mint egri 's esztergomi, 's 2 püspöki, úgy mint pécsi és zágrábi képezde. Mind e' képezde kétségkívül oda törekszik, hogy jó nevelőket 's tanítókat adhasson a' hazának. Am de hogy könnyebben czélt érjen mind-egyike, szükségkép megkívántatik, miszerint mindenütt, mindenkép, tehát mindenben, egyenlőség uralkodjék. \*) Azaz: legyen minden képezdében

\*) Illy mindenbeni egyenlőséget mi nem kívánunk, 's ezt a' szabadság' érdekében; de szükségesnek sem, kivihetőnek sem hiszünk: miután a' képezendők a' nélkül is megfelelhetnek saját, nem egyforma viszonyokhoz mért hivatásuknak: 's a' tökéletes egyformaság' eszközzésére az is kerülhetlenül megkívántatnék, hogy a' képzőintézeti tanítók is mindenütt egyforma ügyesség-, tapasztalás- és tudományval fölrüházott, egyforma bizodalmat nyerni képes, és hasonló hirben álló egyének legyenek; mit pedig ez ideig semmiféle intézkedésekkel sem lehetett, 's valószínűleg ezután sem lehetend elérni. Egyik tanítóintézet koronkint a' szülők 's tanulók' nagyobb bizodalját, vonzalmát, a' közvéleménynek irántai kedvezőbb véleményét bírja, mint a' másik, nálunk is, külföldön is, még a' legjobban ellátott főiskolákat sem véve ki. Azt tehát soha sem lehetend megakadályoztatni, hogy mit a' t. értekező alább mond, „egyik képezdének a' másik fölötti állítólagos elsőségére“ soha és senki ne hivatkozassék, még pedig olykor—jogosan. De az elemi-  
**ELSŐ FÉLÉV.**

ugyanannyi tanfolyam, legyen ugyanannyi tanár, legyenek ugyanazon tantárgyak: a' képezdébe mind-  
nütt csak olyanok vétessenek föl, kiket a' felsőbb intézvény alkalmasokul határozott' stb. Miazit hiszszük,

iskolák közt is oly nagy a' különbség, hogy a' hazának legjobb polgárokot képes nevelni egyes falvakon 's vidékeken sok oly tanító, ki nagyobb városokban 's más tájakon nem lenne helyén: mert az ottani körülmények rá és növendékeire nézve talán többet és mást tesznek szükségessé. Azért nem ok nélkül állítottak külföldön, külön képezdék a' városi, és a' falusi iskolákban működni kívánó 's hivatott egyének' képezésére. Sőt mi ebben t. Majer István urral kezdet fogva, az általa javasolt négy rendbeli képezdétől sem volnánk idegenek; egy, a' szabadságnak nem csupán neve-, de áldásával is méltán dicsekedni akaró állományhoz igen is illőnek tartván, nem csak azt, hogy külön nemü, álladalmi, egyházi, községi 's magán tanító-intézetei lehessenek, és Éjszakamerika, Belgium' stb. példájára legyenek is: hanem azt is, hogy a' külön életmódra képezendő néposztályok' tanítóitól ne kívántassék a' tudomány- és ismereteknek ugyanazon magas foka: mint melly a' legnagyobb részre nézve talán fölösleges: míg egy bizonyos néposztály 's fiatalság' irányában nem is elegendő. Az tehát, mit mi e' tekintetben az álladalomtól kérnénk, az, hogy határozza meg azon minimumot, mellyet az elemi (városi és falusi) iskolák' tanítóiban, ismeret és ügyesség' tekintetéből minden esetre megkíván: 's emélfogva tegye törvényül, hogy ennyit legalább is kell minden elemi-tanítónak tudnia, tehát képezdének is tanítania: különben pedig a' nem-álladalmi tanító-intézeteket általában, 's így a' képezdét is, hagyja a' többet és jobban taníthatás' azon áldott szabadságával élni, melly a' népszabadságok' egyik legnagyobbika, 's mellyet a' különböző vallásfelekezetek soha sem szünendenek meg legdrágább kincsök gyanánt féltékenyül őrizni és védni. Ama' feszes egyformaság' és szabályszerűség, minden szellemi nek, következőleg az értelmi kifejlésnek is legnagyobb ellensége; viselhetetlen nyűg az, és bilincs, a' szabad lélek' reptét akadályozó, 's minden örömteli munkásság' halála. Szabályszerűségben, formaruhák- és instructioban eddig sem volt

hogymig ezen, olly számos okoknál fogva szükséges egyenlőség be nem hozatik a' nevelés- és tanításnál: különféle tarkaságokra, kibuvó ajtócskákra, egyik képezdének a' másik fölötti állítólagos elsőségére, vagyis inkább nagyobb tökéletességére stb. akadunk; valamint akadtunk is: mit csak sajátállattal kell megemlitenünk. Az állad. képezdékben az egyenlőség megvan. Azonban ez által nem akarjuk egyszersmind azt is értetni, mintha az állad. képezdékben nem volna semmi kívánni való. Ez más kérdés; melyet máskorra hagyunk. Az esztergomi, ha jól emlékszünk, már 3 éve, hogy 2 évi tanfolyamot tart; tehát mint az állad. képezdék: de a' tantárgyakban némileg különbözik; valamint a' növendékek' fölvételében is. Voltak példák, hogy kik a' 4-dik latin osztályból be nem vétettek az állad. képezdébe, Esztergomba mentek, és czélt értek. Ez áll az egri képezdéről is. A' pécsi képezde 10 hónapig tartja a' tanfolyamot. Ime milly tarkaság! 'S egy, 10 hónap alatt pályavégzett növendék természetesen nem akar alábbvaló lenni egy 2 évi pályavégzettnél; mi mégis kissé furcsa.\*\*) Azután, hogy kivétel nélkül, mindenki, 10 hónap alatt, ama' képességet megszerezhesse magának, miszerint jó nevelő 's tanító váljék belőle: azt már csakugyan tagadni merjük. Mert hisz' a' 2 évi tanfolyamnál, (az állad. képezdékben) hol egyedül kivételkép vétetnek föl a' 4-dik latin osztályból, 's akkor is csak, ha jelesen végzették azt, vagy ha valahol már mint segítők működtek, minden fáradtság és szorgalom mellett is találkozhatnak, kikeről elmondhatni: „pauperes semper habetis vobiscum.“ Azért valóban nem lehetett nem mosolyogni, midőn hol itt, hol ott olvastuk, hogy ilyenek és ilyenek, illy készütséggel, 's ollyannal léptek, és lépnek ki a' képezdéből. Azok a' jó urak meggondolhatnák, hogy az illy pályavégzettek fölötti dicséretet ollyanok is olvassák, kik a' dologhoz némileg értenek. Na de legyen az ő hitők szerint. Elég az hozzá, hogy ezek 's az effélék a' nem-egyenlőségnek gyümölcsei.

hiány; de sikert csak nem lehetett azért látni! Nem is lehetend ott, hol a' dolog' lényegét ezekben, nem pedig az önmunkásság és buzgalom' élesztésében helyezik, melly egyedül a' tanítási szabadság' atmosphaerájában fog tenyészhetni.

Szerk.

\*\*) Ó lássa, ha nem a' k a r az lenni ('s talán nem is a z valóban): az álladalom tehet róla, miszerint az elemi-iskolák' osztályozásának behozatala után, a' kevésbbé képzettek csak azon osztályban alkalmaztassanak, hol ennyi ismeret- és ügyességgel is használhatnak: olly elemi-iskolákban pedig, hol a' képzettség' magasabb foka kívántatik, a' tágasabb ismeretekkel bíró egyének előtt legyen csak az ut nyitva: e' magasabb fokot az előleges vizsgálat és csődök bizonyíthatván be.

Szerk.

Néhol nem kívántatik meg a' 4 vagy 6 iskola a' képezdére; néhol elég, ha egyki segédtanító volt valahol; néhol ismét először megvizsgáltatik mindegyik, mielőtt fölvétetnék. Ime mennyi itt is a' tarkaság! Sokan azt állítják: „már minek egy falusi mesternek, hogy végzett legyen 4 vagy 6 iskolát? Elég, ha az elemi-iskolákat elvégezte.“ Nem ugy uraim! Kezet fogunk e' véleménynél akkor, ha az elemi-iskolák ugy lesznek rendezve nálunk is, mint például Bécsben. \*3) Akkor csakugyan fölösleges volna a' 4 vagy 6 iskolát kívánni; de most bizony kár ellene kifogást tenni. Azután a' képezdei tanulmányok csak ollyanok, hogy azokra bárki is alkalmas? Ám először ismerkedjünk meg velök, 's azután ítéljünk. — Az ellen pedig, hogy, mivel valaki segédtanító volt valahol, már a' képezdébe fölvétethetik, csaknem kifogásunk volna. Mert történhetik, (mint csakugyan történt is már, de czélt nem ért,) hogy, ki megunván a' latin iskolákban a' tanulást, vagy egyebütt a' munkát, elmegy valahová, és segédtanítónak szegődik. Ott eltölt egy, vagy félévet, 's a' principalis urtól hoz magával segédkedése fölül bizonyítványt, 's a' képezdébe kér fölvétetni. Bezzeg az illyentől lehet azután várni sok semmit! 'S illy uton-módon szaporodik az ügyetlen tanítók' száma. Azonban senki se vélje, mintha mi kereken megkivánnók tagadtatni minden segédtanítótól a' képezdébeni fölvételt. Isten mentsen meg! Ezt állítani, annyit tenne, mint sok lelkes és igazán tanítónak született segédekét igen megbántani. Mi csak a' főnebb említett munkakerülő segédekét értjük; miért is itt nagyon ovatosnak szükséges lenni, nehogy ezen kibuvó ajtót bárki is fölhasználja. — Arra, hogy néhol először megvizsgáltatnak, azt válaszoljuk röviden: mikép ezen vizsgálat vajmi czélszerű, 's azért vajmi kívánatos, hogy mindenütt hehozassék. Azonban e' vizsgálatnál nem csak azt szeretnők szem előtt tartatni, hogy tud-e a' fölveendő olvasni, írni, számolni, tud-e valamicskét orgonálni, 's énekelni (mert mindennek elégtelenségét már főnebb érintők; 's azért, hol ez okból történik a' vizsgálat, 's ennek következtében bocsáttatik csak a' képezdébe a' növendék, irjanak, mondjanak bármit is az illetők, elhangzik az mindig azoknál, kik ahhoz értenek): hanem főleg azt, hogy kitünjék, valljon megvannak-e a' fölveendőben a' nevelés- és tanításra szükségkép megkivántató testi és lelki tulajdonok? Mert a' tapasztalás eléggé igazolja, hogy nem mindenik, ki e' pályára akarja magát szentelni, alkalmas arra; bár tudjon olvasni, írni, számolni, 's bár-

\*3) Mi az „Oesterr. paedag. Wochenblatt“-ban ezek, különösen tanítók, ellen is annyi panaszt és megrovást olvastunk, hogy mindenkiben fölébredhet a' vágy: ezekenél még dicséretesebb minták után nézni. Szerk.

milly jó torka legyen is. Illy tapasztalásból írta le t. Szabó Imre ur, „Bizodalmas levelek a' falusi mesterekhez,” című értekezésében, néhány falusi mesterek ügyetlenségét. Pedig a' mennyire emlékszünk t. Majer István ur, „A' magyar képezdek' reformja” című munkájában azt mondja, hogy, mielőtt az esztergomi képezdebe fölvetetnének a' növendékek, megvizsgálatnak. Tehát, ha daczára ez elővizsgálatnak, 's daczára annak, hogy elvégezték a' képezdét, amaz említettek mégis csak annyit tudnak a' nevelés- és tanításhoz, mint tyuk az abc-hez: ugy ez sajnos, még pedig fölöttébb sajnos. Mi, megvalljuk igazán, ezt igen soknak tartjuk. Mert föl nem tehetjük, hogy oly tudatlant bocsássanak át, ki ama' főnebbi hasonlításra méltó legyen; 's ezt annál inkább, mivel ugyan említettem munkában azt is olvastuk, hogy a' képezdei vizsgálatok szigoruan tartatnak; miék bebizonyítására a' t. collega azzal élt, hogy évenként találtnak, kik mint leendő nem-alkalmas tanítók, azaz: kik a' vizsgálatot jól ki nem állják, elbocsáttatnak. Elég az hozzá, hogy t. Szabó Imre ur olly szörnyű tapasztalást nyújtott át a' közönségnek, mikép mi az iránt már főnebb említett chajtásunkat ezennel nyilvánítani csak annál biztosabban bátorkodunk: hogy tudnillik a' képezdebe fölveendők először vizsgálat alá bocsáttassanak, valamint például Bajorhonban. — Vannak, kik a' képezde' virágzását egyedül a' növendékek' nagy számának tulajdonítják. Hogy ez nem áll, mindenik könnyen át fogja látni, ha a' körülményeket megfontolja. Pesten például, hol az élelem és a' szállás igen drága, főleg szegényeknek, mert conditióra biz' olly igen nem támaszkodhatik mindenik, miután Pesten vannak bölcsészek, jogtanulók, mérnökök 'stb., alig ha lesz sok képezdei növendék bármikor is. Ösztöndíjas pedig csak 4 van. Esztergomban ellenben például, hol 30 ösztöndíjas van, 's a' többinek is csaknem biztos az élelme, mint olvasók, a' kanonok uraknál: valljon esuda-e, ha 50 's több növendéket számolál az ottani képezde? Próbáljunk csak meg Pesten 30 ösztöndíjat rendelni: bizonyosan legalább is a' 60 számát fogja megütni a' képezde. Mert nem tréfa 30-nak már szinte biztositva látni az élelmet! 'S azért szerencsések az érseki, és püspöki képezdei növendékek; mert nekik az érsekek, püspökök, és kanonokok nagy segedelmet nyújtanak; mit a' többi képezdei növendékek, 4-et kivéve, legterhebben nélkülöznek. Azonban igen hibázna, ki azt vélné, hogy mi ama' nagy számát a' növendékeknek irigyeljük. Távol legyen! Okát a' nyájas olvasó- és tapasztalt tanítóra bizzuk. Mi csak azért említők ezt meg, hogy az itt-ott létező képezdekben a' hallgatónak évenként előforduló kis számát illy körülményeknek szeressék tulajdonítani: kü-

lönben azt hihetné még a' t. közönség, hogy hol csak kevés számú a' hallgatóság, ott az illető tanároknak van a' hiba; mert ügyetlenek. Ez pedig csakugyan hibás következtetés lenne olly sok képezde irányában. 'S mi türes, tagadás? Némelly érseki és püspöki képezdeben valljon nem az is oka-e a' növendékek' nagy számának, hogy rövidebb ideig tartott 's tart a' tanfolyam? Igy a' budai egykori képezdeben 4 hónapig tartott a' cursus; a' növendékek hetenkint 3-szor kaptak előadást, 's mindenkor egy-egy óráig. Bezzeg volt is növendék elég; 's csak ugy diplomatizáltattak a' tanítók, hogy na! — T. Szabó Imre ur, mint igaz keresztény katolicus, ugyanazon értekezésében azt kívánja, hogy csak olly képezdekből választassanak tanítókat állomásra, mellyek püspöki fölügyelet alatt vannak. Megvalljuk, e' szavakban igen megbotránkoztunk. 'S pedig először azért, mert ugyanazon levelében keservesen megrózza a' falusi mestereket; állitván tulajdon tapasztalásából, hogy, ámbár Beke, Spreiczenbart, Majer, Rendek derék tanároktól vették az oktatást; mégis annyit tudnak a' tanításhoz, mint tyuk az abc-hez. \*) Már, ha csakugyan ama' tapasztalásból irt észrevételeket fontolóra veszi vala, véleményünk szerint azt kellett volna inkább javasolnia, hogy, mivel némelly falusi mesterek, (daczára annak, hogy Beke, Spreiczenbart, Majer, Rendek, derék tanároktól vették az oktatást, még pedig olly képezdekben, mellyek püspöki fölügyelet alatt vannak,) a' tanításhoz mégis annyit értenek, mint tyuk az abc-hez: ennél fogva a' püspöki képezdekből tanítók ne alkalmaztassanak. Másodszor megbotránkoztunk azon, hogy a' többi képezdét olly könnyedén háttérbe szoritja. Ugyan hiszi-e t. Szabó Imre ur, hogy a' többi képezde csakugyan nem képez alkalmas tanítókat, azaz: nem vallásérköcsösöket? Ismeri-e tanárait; a' képezdek' belsejüket? 'stb. Minden állad. képezdeben ker. kath. tanárok alkalmazvák. Mindenütt van, (kettőt kivéve jelenleg) egy pap. Ezek fölött tehát olly kön-

\*) Ez, itéletünk szerint, csak annyit tesz, hogy a' legjelesebb tanítók alól, 's intézetekből is kerülnek ki tudatlan, elbizott, 's előbbrehaladni nem törekvő, ugyanazért mindig alábbhanyatló mesterek. 'S ilyenekké gyakran lesznek ollyanok is, kik az iskolai próbatéteken dicséretesen estek által. Hogy a' „Bizodalmas levelek” t. írója épen csak püspöki intézetek' növendékei közül hozott föl példát, az, mint hiszszük, onnan van, mivel épen „bizodalmas” leveleket irt, tehát a' hozzá közelebb állók' irányában, megbántás' félelme nélkül, többet merhetett; távolról sem akarhatván ez által azt mondani, mintha az említettek kivül jeles tanítók nem is léteznének az országban, vagy hogy a' nem-püspöki képezdekből, ügyetlen, 's a' fölhozott hasonlításra szinte méltó egyéneknek kikerülni nem is volna lehetséges . . .

Szerk.

nyedén pálczát törni, kissé sok. És a' volt kir. képezdek nem helyeztettek-e püspöki fölvyigázat alá? Vagy a' főigazgatók, a' kassai kerületet kivéve, hol prépost, 's a' posonit, hol kanonok a' főigazgató, nem azok-e? Valóban különös, hogy ott keresnek némelyek szálkát, vagyis inkább gerendát, a' hol nines. Kár azon képezdek iránt is olly féltékenységgel viseltetni, mellyeket 'apostoli' király alapított. papi fő- 's aligazgatók alá helyezett, ker. catholicus tanárokkal ellátott, 'stb. Még egyet. Vannak, kik a' képezdei tanulmányokból magánvizgálatokat tesznek. Mi részünkről ezeket soha sem helyeseltük, 's azért az illető helyen véleményünket, iadokokkal támogatva, fölterjesztettük. Talált is vizshangra; mert birunk egy rendelvényt, melly a' magánvizgálatokat eltörli. Mindazáltal mégis csak jó a' folyamodónak engedelem. Ez baj, pedig nagy baj. 'S ámbár elhiszszük, mint csakugyan ugy is van (mert tapasztalásból tudjuk), hogy itt is kivételt nem tenni, igazságtalanság lenne; minthogy néha egy, 's több évig már gyakorlatilag működött, önálló tanító akarja magát megvizgáltatni (mint ez előtt 2 évvel egy, már 30 évig működött tanító): de, hogy például egy ollyan, ki néhány évig házi nevelő volt, vagy valahol egy-két évig segédtanító, magánvizgálatokat tehessen, épen nem tartjuk czélszerűnek. 'S hogy nem is czélszerű, maga a' vizgálat is többször megmutatta. Azután hisz' egy ollyan, ki a' képezdei tanulmányokból magánvizgálatokat akar tenni, hasonlag tanító kíván lenni: tehát miért ne hallgassa 2 évig, mint a' többi, a' képezdei tárgyakat? Az a' házi nevelési praxis, melly egy-két fiúra szoritkozik, 's hol ő többnyire kötve működik, nem igen fog neki olly tapasztalást, és ismeretet szerezni, hogy a' képezdebe járni fölösleges volna. Tudjuk jól, milly lábon áll legtöbb helyen a' házi nevelés! Volt tapasztalásunk, melyekben pillantani a' magas családi házakba ugy, mint a' középszerűkbe. Ohajtásunk tehát e' pontnál az: vajha a' magánvizgálatok legszigorubbán megszorittatnának, kivéve a' főnebb érintett esetet, 's a' nőnemet; minthogy erre, mi elég sajnós, honunkban még képezde ninesen.

Acsádi Jakab,  
állad. képezdei tanár.

### Népnevelés' állapotja honunkban, a' 15-dik században.

(Vége.)

Ezuttal tanodák Váradon, Győrött, Szerebben, Vácson, Kalocsán 'stb. emeltettek. Igen is

jeles iskola volt Sárospatak' monostorában 1490 táján, hol Zalkay László, egykori esztergomi érsek- 's országprimásnak tanulóévei folytanak. Honából ki nem lépett, mindazáltal korának legtudósbbjai közé számított. Az esztergomi káptalan' könyvtárában van csinos, régi, kis rétfüzetű kézirat, mellyben egyházi naptár, egyházi jogi, böleseleti (Aristotelesből), rhetori, aesthetikai (kötés énekről), költészeti (egy pásztori versnek magyar fordítása) 's több illyesek foglaltnak. Egy kéz irta e' tárgyakat 1489 és következőkben, Zalkai László keze, Kisvárday Iván művészeti babéros oktató alatt.<sup>1)</sup>

Jeles iskolák lehettek azok is, hol a' magyar protestansok' v e z e r e i képeztettek, ugymint Szegedi Kis István, tanult Szegeden, Lippán, Gyulán, Czegléden, hol olly halatást tön, miszerint almes-terül szolgálta több magyar tanodában 1505 körül. Aztán külföldre utazván, a' lutheri tanok' pártolója lett.

Ezuttal a' káptalani, monostori, plebániái (városok-, falvakban) jeles tanodák' bősége tünik előnkbe e' század' folytán. A' magyar ifjak azonban a' külföldet is nagy számmal látogaták. A' krakói és bécsi egyetem, mint legközelebbek, legtöbb magyar vendéget fogadának. Krakóban a' magyar deákoknak saját társodájok (bursa Hungarorum Cracoviensis) volt; e' század' második felében igen virágzó, millyen társodát minden nemzeti tanulók többnyire minden egyetemenél birtak. Érzékeny tisztelettel forgatám, néhány évek előtt ama gyöngyértékű hajdani emléklapokat, mikre Krakóban tanuló hazánkfiai elmenetökkor nevéket beírák, melly lapok' füzete már ki is nyomtatott.<sup>2)</sup> Illy társodákban nyert a' deák szabad 's társas lakást; némely helyeken tápláltatott is. Krakóban csak szálást vőnek ingyen; élelmet sajátból kellett fizetni, mit közösen élveztek. Bécsben is számos magyar tanult, Aeneas Sylvius' tanúsága szerint; ki egyébiránt gáncsolja a' bécsi oktatókon azt, hogy haszontalan vitázati tárgyakkal sokat bibelődnek, az ifjakat pedig szerén tul elhanyagolják; ezek mit sem tanulva, időt pazarolnak, éjjeleken át dözsölnek, 'stb.<sup>3)</sup> Valódi tudományt, erkölcsnemesülést, csinosbulást e' korban csak Olaszföldről hoztak deákjaink. A' két Vitéz, Cesinge 'stb., a' gyönyörű félszigeten végezte iskoláit. Utóbbi V. Miklós' engedelmevel, mint pécsi püspök ment Olaszországba, hol a' hellen 's latin nyelv' mestereit újra hallgatá.

<sup>1)</sup> Ezen kéziratban öt izben olvasható az egyes értekezések' végén: „per me Laszlonem de Zalka.“

<sup>2)</sup> Regestrum bursae Cracoviensis Hungarorum, e codice Bibl. Cracov. 1820. Bursa pénzalapot, azután házat jelente, deákok' eltartására. — <sup>3)</sup> Kollár Annal. Vindob. 2, 10. 1. Aeneas Sylvius Hist. Austr.

Főpapok, mint Vitéz, Báthory, Bakócz stb., számos ifjat, egyházi és polgári hivatalra készülendőt tanultatának külföldön.

A' deákság egyenruhába öltözött, mint Stock prépost' szépesi zsinatjából látható, ki rendelé: „a' deákok hosszú öltönyt viseljenek“ (Synod. Scepus. 1460. can. 38.); az öltöny fekete volt; fekete, több szegletes süveg, vagy sapka (milly öltözködést maiglan csak a' britt és irlandi tanulók tartának meg). Vallási gyakorlatok szigoruan követeltének tőlök. Stock' zsinata rendelé: „urnapi menten megy a' szent-máriai plebános, a' maga deákjai- és káplánjaival.“ (Can. 11.) 1458: 10. t.-cz. erejénél fogva minden vám- és tized-adástól fölmentettek. Mert a' tanulás' ideje, és méginkább szünnapok alatt, a' szegényebb deákok ajtózva járták a' városokat és falvakat: szent dalokat énekelvén, és ez által művészetileg szólítván föl segítségre a' jámbor polgárt vagy földmivelőt. Illy ének (későbbi korban) „Patris sapientia“ a' leggyakoribb levén, a' deákok „Patrisans“-oknak neveztetének. Poson' bírája a' káptalannal ujjat huzva, 1452-ben kijelenté, mikép tilalmánál fogva a' polgárok éneklő deákoknak alamisnát többé nem nyujtandanak, sőt a' deákokat a' városból kihajtják. . . . Becsületesen bántak a' tudomány' ezen vidám hőseivel a' papok, főurak, vagy II. Ulászló és Lajos királyok. (Corvin alatt az ismeretes Mátyás deák' nevezete a' királynak deákos pajtáskodására, és illetőleg a' deákság' aranykorára emlékeztet.) Ulászló 1494-ki tavaszkor, Bradács nevű udvarnok' előterjesztésére, a' pécsi deákoknak három, néhány nappal később másoknak (scholaribus in diversis scholis residentibus) 1½ frt. 32 fillért stb. adott. Visegrádon is megkeresték Pécs' deákjai az adakozó fedelmet. <sup>3)</sup>

Tanodákon kívül a' tudomány' ápolására könyvtárak állottak, mellyek' megtöltésén folyvást izzadott nemesak a' szerzetes, hanem más szegényebb pap és deák is, kiket mint leírókat, és lemásolókat a' királyok és főpapok fizetének. . . Corvin' számára négy másoló dolgozott Florenczben 1480 táján, kiket a' király nagy költséggel tartá, Budán pedig és másutt harmincz író fizete, kiknek legtöbbjeit még Oláh Miklós ismerte. A' budai másológ' vezére raguzai Felix atya, Oláhnak jó ismerőse, a' hellen, latin, arab, és kaldí nyelvben jártas férfiú, könyvfestész és javító volt. A' Vitéz érsek' tudománytején táplálkozott Corvinharmincz-három ezer aranyat költe reájok évenként, Heltay szerint, ki írja: „azon fölül megépültette a' szép librariát, avagy könyvtartóházat. És abba jeles

könyveket, mind deac, mind görög könyveket. . . .“ Gyakran csak nagy bajjal lelete jutni a' leiratandó könyvekhez; és országos ügy gyanánt tárgyalattott a' testületeknél, ha könyvet kelle kölcsönözniek; mint a' bécsi egyetemenél történt, melly csak tanakodás és bejegyzés után adott egy könyvet Hit-tendorf Miklós mesternek, az új posoni egyetem' oktatójának kölcsön 1470-ben. (Kat. 15. 436.) De a' kéziratok, kivált a' jobb szerzőkéi és szebben írottak, csakugyan nagy becsben is állottak. Bacatellus Antal' levele a' nápolyi királyhoz tanúsítja, milly drágán kelének; „irtad nekem a' minapáhan Florenczből, hogy ott a' Tit. Livius' munkái eladók volnának, igen szép darabokban; és hogy mindegyik darabnak (könyvnek) az ára 120 koronás arany. Azért is esedezem, vétesd meg nekünk Livius-t, mellyet mi a' könyvek' királyának szoktunk nevezni. . . .“ Frankországban is egy valaki barátjának, ki neki Romából irt volt, hogy venne számára egy concordantiát, válaszolja, mikép: „egynél talált, többet nem, melly is igen drága; és Paschasius könyváros mondá, hogy eladó, de birtokosa kin van: 100 koronás aranyat kíván érte. . . .“ Brassicanus azt mondja: III. Fridrik császár nem kedveskedhetett jobban Capnion Jánosnak, ki nála követségben volt Wittembergi Edvárdtól, mint azzal, hogy neki egy régi zsidó bibliát ajándékozott. Esztergom káptalani könyvtárban találtatik egy Pantheologia című nagy, de már nyomtatott könyv, mellyet a' lövöldi monostornak Mátyás király és Beatrix, odabeszállván, emlékül adott: ára 400 arany forintul áll az előjegyzeten. A' könyvek' ritka és ezért drága volta nagyon nehezíté az iskolák' gyarapodását, hénitá a' tudósok' munkálatait; miután ugyanegy példányra, még egyikről másikkhoz vándorolhatott, évek' multával kellett várakozni. Azért az emberi találmányok' legfontosbika (a' betűírás' fölhalálása mellett), csak ennek befejezése, a' könyvsajtó; azért Guttenberg Jánosnak a' mainzi szép piaczon 1480 óta álló emléke olly igazán olvastatja egyik szélén:

Artem, quae Graecos latuit, latuitque Latinos,  
Germani solers extudit ingenium.  
Nunc quidquid veteres sapiunt, sapiuntque recentes,  
Non sibi, sed populis omnibus id sapiunt!

Magyarországon első könyvnyomda Budán vala, hol Geréb László budai prépost' fölügyelése alatt Hess Endre, olaszföldi művész nyomá első könyveinket, mellyek közül a' budai krónika nyitja a' sort, Geréb prépost- és egyetemi cancellárnak ajánlva Hess-től. . . . Ezuttal 1472 óta, a' tudományos műveltség, utazgatás és tanulás Magyarföldön tetemesen haladott, mit ama' sok, külföldön

<sup>3)</sup> Registrum Proventuum. Engel, 4, 70, 79, 115, 116.

dolgozó magyarföldi nyomtató is bizonyít: Tamás septemcastrensis Modenában, Andreas de Corona Velenczében, Bernardus de Dacia szinte Olaszföldön, Petrus ungarus Lyonban (1482), Martinus Burcensis de Czeydino Velenczében, Gara Simon Velenczében (1491), Basay ungarus Cremonában. (Tudom. Gyűjt. 1817. 1. 72 's köv.)

Sokasult a' könyvek' halmaza mindenütt . . . Mert sok helyen könyvboltok is állottak már; Budán Paep Jánosé 1490 táján; Feger Theobald budai polgáré 'stb. A' székegyházi, monostori könyvtárak' egyike sem nélkülöz ezen időbeli néhány kincset. A' könyvtárak közt főhelyen állott az esztergomi székegyházé. Vitéz Jánostól gyarapítva; az új hellen 's latin füzetek ebenfa szekrények-, aranyoskötésben tündököltek. Esztergomnak könyvtári kincsei a' török berontás előtt szétvitettek. Belőlök többi közt a' bécsi cs. kincstár is bir emlékül (a' CXXIX. egyházi jogiak közt 74 szám alatt) egy hatalmas codext: „Excerpta e Decreto Gratiani; Card. Franc. de Zabarellis comment. in arb. Affinit., M. Joan. de Gerson tractatus, de celebr. Missae“, 'stb. A' pécsi könyvtár is ekkortáiban nyere legszebb ékeit, melyek közé ama' sz. biblia is tartozik, ez utójegyzettel: „Anno Domini 1466 completum est hoc opus non calamo, sed arte subtilissima pressure . . .“ Sok könyvei János püspöknek csak amugyszéledtek el. Például a' császári könyvtár' LXXX. számú codexe (Diodorus Siculus) 1442-ben Scutariota János florenczi másolótól írva, Jánustól Brassicanra, ettől Faber püspökre, aztán a' bécsi egyetemibe, végre a' csász. könyvtárba szállott. Még ennél nevezetesebb sorsot tapasztalt Janusnak „Claudius Ptolemaeus“-a, (92 levelű hellen codex) melly első urától a' corvini könyvtárba (mint sok más) vándorolt, onnan ismeretlen utakon a' váradi ferencziek, innen az udvari könyvtárba jutott . . . . Magánosok' könyvtáriról megnevezendő olműczi Kaesenbrod Ágoston budai kanonok 's oktató, kinek könyvtára fejedelmi vala. Cuspinián Bécsben annál nagyobbat nem látott; az olműczi egyház örökölte . . . . A' roppant corvini könyvtár, Vitéz' nagy szellemének egyik nagyszerű terméke Európában elsőik közé tartozott . . . . Drága könyveire, mik a' cs. k. udvari tárat ékesítik, a' corvini czimeren ráismerhetni . . . . Ennyi könyvből szép tudományt lehetne meríteni. De jutott is a' tudomány igen magas polczra a' Vitezek, Báthoryak, Bakóczok, Várdyak' gondviselete alatt. Hittudományban az egyházi-jog folyvást vezérekedett, még a' múlt századokból. A' benne 's más i. tanulmányokban szedett babérok' tulajdonosi (decretisták) közt látható Kanizsay primás' idejében Placentiai Máté, mindkét jog' tudora, esztergomi kanonok 's helytartó 1399 táján; kanonoktarsa Micholfalvai Pál mester

ügyvédkedett 'stb. Albeni Henrik pécsi püspöknek és a' pécsi káptalan' rendeletéből, a' szent-móriczi kápolnában csak hittudor vagy babéros szónokolhatott. (Cod. Dipl. X. 6. 932.) Magyar Mihály atya paulin szerzetes, párisi hittudor, hol Láadi Jakab ur' költségén tanult, Budára érkezve, az egyetemenl' oktatott; a' szeplőtelen fogantatás' tanát a' király, főpapok 's uraknak legnépeseb gyűldéjében védelmezé, melly tárgyról irt is . . . . Meglettebb korában a' sz. nyelvek' tanulása végett Párisba utazott, 's meghalt 1444 táján . . . . A' debreczeni ref. colleg. könyvtárában van 11 szám alatt egy codex benne többi közt, homiliák' gyűjteménye, e' czím szerint: „Kezdetyk' urnak nevében esztendőn által való tanuság az idvözeölendőknek lölki használatosságokért' 1446 évből; e' művek' szerzőjét, ha tudatnék, itt kellene megemlíteni . . . . A' sz. nyelvek 's szentírási tanulmányok' virágzatáról tanuskodik sok író 's tudós, kik e' század' folytában tündököltek honunkban . . . . György dalmat szerzetes, keleti nyelvek' tudásáról ismeretes; (Czwittinger. 12.) valamint ama' raguzai Felix atya . . . . Hermann dalmat szerzetes latinra fordíta arab nyelvről: „De generatione Mahumedis, et nutritura eius: . . .“ Corvin a' budai iskolába fogadá Schwartz Péter domokosít, a' héber nyelv' jeles értőjét 's oktatóját . . . . Ezen szentnyelvi tudósokról világos adatok tanuskodnak; a' szentíráti magyar fordítókban pedig a' nyelvtudást gyaníttatják: millyen volt ama', még 1383-ban megalakított ferenczi társulat, a' szentírási nagyobb részének fordítója; mit az Erdély' havasain tulszökő husziaknak egyházi vezérei Bálint deák, Tamás pap 'stb. magukkal vihetének 1436 táján, miből aztán a' tatrosi másolat, Nemeti György Hensel Imre fia által készüle el 1466-ban: Vidmanstadt Albert' tulajdonaképen Münchenbe czepeelve, e' városban lappangott az, miglen Fejérváry Miklós föl nem fedezte napjainkban. A' sz. emlékezetű László atya a' Báthory családból lett sz.-lőrinczi remete barát 1456 táján, mint ez aranykornak egyik művese, a' szentírást, valamint a' szentek' életét, honi nyelvünkre fordítá 'stb.

Ez időtáiban a' remekművészetnek magyarföldi hősei, Vitéz és Cesinge, Báthory Miklós 's László, Várdy 's többiek' vezetésén, Corvin' adakozásán, a' leghíreseb egyházi 's világi írók, tudósok, oktatók gyűltek össze Budán 's más intézetekben, hogy tudós társulatra alakulnának Magyar-és Erdélyországban. A' posoni akademiában is eddiglen jobbára csak művészet-babéros 's tudorok neveztetnek. Cesinge Jánosnak gyönyörű levele 's epigrammái, a' Corvin' parancsára összeszedve, Várdy kalocsai érsek által annyira dicsértettek, ismeretesekek. A' többi magyarországi grammaticus

's művészeti tudós: Brassai Antal... Garai Be-  
reczk 'stb. Hires nyelvtudós volt Balbi Jeromos,  
kinek kedvéért Miksa császár Bécs' egyeteménél  
a' szónoklat' tanszékét emelte 1495-ben, valamint  
a' magyar tudós, de elszélesztett társak' egyiké-  
nek, Celtés Konrád' számára a' költészetét alapi-  
totta 1508-ban; Balbi aztán II. Lajosnál nevelő 's  
posoni prépost. — Beatrix királyné' megérkezése  
1470-ben mind a' szép művészetre, mind a' jog-  
tudományra nézve nagy következtetésű vala. Akkor  
Justinián kezdett forgattatni, 's a' romai jog' esz-  
méi, egyházi-jog által némileg meghonosítva már,  
most szélesb uton beférkezének. Magyar jogtudo-  
mányról Back Gáspár decretista; Aeneas Sylvius  
szerint Zeechi Dienes; Ibaľalvai Tamás esztergomi  
helytartó, Nyásy Dömötör Bakócz' helytartója 'stb.  
nevezetesek.

Történetiratunk' kutfői folyvást (Thuróczi és  
Bonlnt kivéve) csupán egyházi kézből serkednek.  
És igen számos krónikáink lehetének; többek, mint  
a' mennyit ismerünk. Kitészik ez az 1405-diki  
törvénykönyv' előszavából, és Zsigmondnak ugyan-  
ez évi okleveléből, mellyben a' városok' emelését  
határozza. (Cod. dipl. X, 4, 367.) Zrednai Vitéz  
János, a' királyi cancellariában főjegyző, aztán vá-  
radi főpap, Hunyady kormányzónak titoknoka, 's  
barátja, ennek leveleit írta, azonfölül mindazt, mi  
Fridrik császár 's Magyarország közt 1445—1451  
évek alatt történt. A' leveleket Ivanich Pál zágrá-  
bi pap Váradon mulatva egybegyűjté 1451-ben,  
kinek műve a' bécsi csász. könyvtár' latin történeti  
kéziratai közt 243. szám alatt őriztetik; de kinyo-  
matá már Schwandtner. Barletius Marin scodrai  
pap, aztán brixeni oktató 1450 táján, leírta epiri  
Castriot György' életét 13 könyvben. Barbeta Já-  
nos sziszeki születésű domokosi szerzetes, 1470  
táján írta Dalmatország' történetét. A' „Chronicon  
Budense” (Thurócziénak kivonata) szerzője, mit  
Geréb prépostnak ajánlva Hess kinyomata 1473,  
Ranzan Péter, luceriai püspök, a' már fönlévő „Epi-  
tome Historiae Hungariae”-nak átídomitója Magyar-  
országon, hova őt Ferdinand nápolyi király, Má-  
tyás' kérésére bocsátá 1488 táján. Dombrai Márk  
horvát remete szerzetes, a' lepoglavai monostor'  
tanulmányi igazgatója, szerzete' évkönyveit kezdé  
írni; 1496 meghalt. Rendtársa Magyar Bálint atya  
írta remete sz. Pál' csudatényeit, Krakóban 1507-  
ben kinyomottakat. Tubero vagy Cervinus Lajos  
Raguzában apát, írta korának commentárait, Fran-  
gepáni Gergely kalocsai érseknek ajánlottakat, ki-  
től könyvének tárgyait is nyeré nagyobb részt.  
Farnadi Miklós ferenczi szerzetestől van: „com-  
pendiosa quaedam nec minus lectu jucunda descri-  
ptio urbis Hieruzalem.” — Természettudományok'  
képviselői is jobbára egyháziak e' században... A'

mér- és égtan' képviselői Vitéz, Cesinge, lengyel  
Márton pap, königsbergi Müller János a' posoni  
tanodán (ki egy, 32 évre szerkesztett naptárért  
Mátyástól 800 aranyat kapott, és „novae tabulae  
primi mobilis, tabulae directionum” czimű iratok'  
szerzője) 'stb. Vitéz János' érseki palotáján a' mér-  
's égtanra vonatkozó szerek' halmaza találtatott,  
mit a' tudós tudománybarát Müllerrel készítettett.  
Müllertől gnomona is volt Vitéznek....

A' tudomány' haladása ölelve ragadá magá-  
val a' festő, véső, építő, éneklő 's hangozó művé-  
szeteket. Mátyás' kápolnája, könyvtára, 's egyéb  
épületi, oszloprendi, szobor 's képi ékességei, a'  
kápolnának vízerőműves orgonája (organum hy-  
draulicum), a' márvány medenczés kutak Budán,  
és ezek' példáján másutt is emelt szép paloták,  
szentegyházak, például Fejérvárott 'stb., a' világ'  
bámulatát vonták magukra.... Vitéz érseknek Esz-  
tergom vári építései 's kertalkotványai a' nemzet'  
dicsőségére váltak. Sz. Béla templomot égetett tég-  
lával fedeté; tágas vári palotája előtt márványból  
erkélyeket, folyosókat, egyik, Dunára néző szikla  
mellé gömbölyű tornyot emeltete, hol csillagvizsgáló  
és rendes lakszobája is volt.... Palotájában a' ma-  
gyar királyok, sőt még a' szittya ősöknek képei  
tündököltek. Olaszfölddel a' közlekedés élénkül  
üzetett.... H. Ulászló' udvarán énekeskar létezett,  
mellyre sok költségei voltak....

Mind e' mult, mind a' nyomban jövő korszak-  
nak egyházi 's szerzetes tudósai, írói 's művészei-  
re nézve azt kell megjegyezni, mit a' tudós Miller  
a' kiadatlan kéziratokra vonatkozólag monda: „van  
számos kézirat, sőt kézirati gyűjtemény, melly a'  
természettan, gyógy-, vegytudomány, szónoklat,  
gazdászat, mértan, böleselkedés, hit- 's jogtudo-  
mány vagy művészet' fölvilágosításához, bővítésé-  
hez tartozik, 's itt-ott még szekrényekben lappang.  
Sok ki nem adathatott; másba belehalt a' szerző,  
's a' végzetlen munkát nincs, ki fejezze be....“  
Mindazáltal ezek is a' magyar népnevelés és tuda-  
mány' állapotját a' XV. század' végén 's a' XVI.  
kezdetén világosb napfényre deríteni eléggé képe-  
sek. A' nemzeti keresztelkedés óta a' magyarnak  
számos tanodája, mint láttuk, és pedig minden szék-  
egyháznál, társas vagy monostori káptalannál, sőt  
minden nagyobb plebánián is létezett; kisebb, vagy  
falusi plebániák' iskoláiról csak adatok hiányoz-  
nak.... Amaz úgy nevezett szegény patvarizáló  
(recordantes) deákok' nagy száma faluról is ere-  
dett, akkor úgy mint most, midőn a' falusi okta-  
tásból kikerülő növendék, az apa' ekéjét, mezejét  
abban hagyva, tanodába indul. A' művelt nevelés'  
ennyi eszközeinél, a' magyar főurban, nemes- és  
pórban csak akarát és szorgalom kellett arra, mi-  
szerint europailag művelődhessék.

## Gymnasiumok Belgiumban.

(Vége.)

„Valamint a' mi gymnasiumi tanrendszerünkben,“ írja Dr. Fiedler, a' weseli gymnasium' professora, „a' latin nyelv első helyen áll, úgy a' belga iskolákban is ez képi a' tanítás' alapját. A' latin nyelv' tanítására minden osztályban 6—8 óra van szánva. Lefranc, Burnouf és L'Homond' nyelvtanai (utóbbi Villemereux' jegyzeteivel) azok, melyek legtöbb iskolában be vannak véve.“ A' quinta (nálunk második nyelvtani) osztályban L'Homondnak „De viris illustribus Romae“ czimű, 's classicus helyekből összeszerkezett, igen alkalmas munkája használtatik olvasásul; ugyanazon szerzőnek „Epitome Historiae Sacrae“ czimet viselő könyve is általán kézen forogván. Később Phaedrusnak némely könnyebb érthetősű meséi szolgálnak gyakorlásul; mi a' quarta (nálunk 3-dik nyelvtani) osztályban is folytatattik, Cornelius Nepossal toldatván még meg. A' tertiában Cicero' „Cato- 's Laeliusa, válogatott levelei, Caesar és Sallust, Ovid' átváltozásai, (mihez Lechevaliernek verstani utmutatása járul,) adatnak elő. A' nevezett írók, részben, a' secundában is folytatattik: hol még Curtiust és Ciceronak könnyebb szónoklatait is hozzácsatolják. A' primában Cicero' nagyobb beszédei 's bölcsészeti munkái, Horác, Virgil, Terentius, és Juvenalis' egyes satyrái magyaráztatnak: egyszersmind általános használatban lévén egy, Livius, Tacitus, Sallust, Curtius és más írók' beszédeiből készített példánygyűjtemény, „Conciones rhetoricae“ nevezet alatt. A' rendes leczkéken kívül minden osztályban fordítások történnek francziából vagy flamlandi nyelvből latinra, 's viszont. Latin nyelven szabad dolgozatok csak a' felsőbb osztályokban adatnak föl. — Az eddig elhanyagolt görög nyelv is kellő méltánylatban részesül azóta, hogy a' belgiumi gymnasiumok' rendszere megjavított; 's egy újabb rendelet' nyomán már a' legalsóbb nyelvtani osztályokban (a' quinta- és sextában) is hetenkint két óra fordítattik tanítására; a' felsőbb osztályokban négy, szinté hetenkint, kitünő sikerrel. Kézikönyvekül be vannak véve Burnouf' nyelvtana, Kersten' kivonata az új-szövetségéből, Aesop' meséi, Lucian' párbeszédei, Theokrit, Thukydides, a' tragicus költők' műveiből egyes darabok, végre Platon' párbeszédei. A' görög verstan a' 2-dik osztályban, külön tanítási tárgy. — A' német nyelv' tanítása csaknem általánosán be lévén véve, rá az alsóbb osztályokban 4, a' felsőkben 2—3 óra van szánva. Olvasókönyvül sok intézetekben Müller- és Hülfstetté használtatik. Ezen kívül a' német remekirókból föl-olvasások tartatnak. Angolul rendszeren a' négy

felsőbb osztályban, hetenkint 2 óráig taníttatnak az ifjak; a' két utolsóban Goldsmith, Scott Walter, Shakespeare 's mások' műveiből is olvasnak. A' vallon tartományokban, hol a' franczia az anyanyelv, ez az alsóbb osztályokban 8, a' közép- és legfelsőbb osztályokban pedig 4 óra hosszat tárgyaltatik. Nyelvtanul Noel és Chapsal' könyve szolgál, olvasmányul pedig Lafontaine, Fenelon, Boileau, Montesquieu, Rousseau, Massillon, Flechier, Bossuet, Molière, Racine és mások' munkái. A' franczia irodalom' története külön kézikönyv után adatik elő. A' flamlandi tartományokban a' franczia nyelvtan helyét természetesen a' „Vlaemsche taal,“ mint anyanyelv foglalja el. Földleírás- és történettanra valamennyi osztályokban rendszeren 4 óra fordítattik. A' két alsóbb (6—5) osztályban az elemi földleírás, geographiai műszavak' értelmezése, Európának 's különösen Belgiumnak physical 's political fölosztása, tárgyaltatnak; a' 4-dikben pedig a' régi földleírás és romai provinciák, Gallia, Germania, Britannia, Spanyolország és északi Afrika; a' 3-ban (tertia) Amerika 's Polynesia; Europa 's Belgium' újabb földleírásának ismétlése. A' 2-dikben (secunda), összehasonlító földleírás, és az addig előadottak' rövid kivonata: mit az utolsó osztályban (prima) az egész, régi 's új geographiának ismétlése fejez be. Legalább a' lüttichi athenaeum illy tanrendszert követ. Mi a' történetant illeti, ennek előadása az előkészítő osztályokban, a' sz. történettel kezdetik meg; 's folytatattik a' régi korbéli 's honi híres férfiak' életrajzával, 's az ósrégi ázsiai, nem különben görögországi népek' időszám-lálása- és történetébe bevezetéssel. A' quartában a' romai nép' története adatik elő, 's Belgiumé ismételtetik. A' tertia- és secundában a' középkori történet, vonatkozással Belgiumra, 's az újabb kori történet következik, tekintettel mindig a' belga viszonyokra: mit a' primában az ó-kor' történetének ismétlése fejez be. — A' mennyiségtannak csaknem valamennyi osztályokban 6 óra van hagyva; néhol több is: a' természetrajz- és tannak pedig a' két felsőbb osztályban 6 óra. Az e' szakbani tanítást a' földmérés, trigonometria, tapasztalati physica, vegy- és ásványtan zárja. Mit méltán megróhatni, 's mi az egyházi tanítóintézetek' szaporodását legjobban kimagyarázza, azon körülmény, miszerint a' vallástannak némely gymnasiumokban csak egy, másokban két óra van hetenkint, ámbátor minden osztálynak külön kiszabva. A' szépírási leczkék egész a' quartáig bezárólag, a' rajzolásbani gyakorlat pedig minden osztályokon át 's naponkint folytatattik. Délutáni szünidők ninesenek szokásban; hanem legtöbb intézetben az egész csütörtök, (néhol csupán fele) szünnap. Egyes tanulmányok' tanulásától csak a' szülékkel

ez iránt előlegesen értekezett igazgató menthet föl. Egyébiránt mivel a' gymnasiumi tanítás részint az egyetemi tanfolyam' előkészítéseül, részint pedig arra szolgál, hogy az ifjuság a' kereskedés-, müipar-, polytechnicalai tanulmányok- és katonaságra képeztessek: az utóbbi osztályba tartozók, a' régi

nyelvek helyett németül 's angolul tanulnak, e' fölött a' vegytan-, physica- 's rajzolásban kimerítőbb oktatást nyernek. Illyen, a' tudományos képezéssel müiparit összecsatoló intézet Belgiumban több van; a' verviersinek tanrendszere következő:

T a n u l m á n y o k				VI.	V.	IV.		III.		II.		I.	
						Tudom.	Müipar.	Tudom.	Müipar.	Tudom.	Müipar.	Tudom.	Müipar.
Hit- és erkölcsstan	—	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Francia nyelv	—	—	—	11	11	6	6	—	—	—	—	—	—
Francia irodalom	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	—
Latin	—	—	—	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Görög	Nyelv	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2
Német		—	—	—	—	3	3	3	2	—	—	2	—
Angol		—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	2	—
Földleirástan		—	—	—	3	3	2	2	—	—	—	—	—
Történettan	—	—	—	—	—	2	2	—	2	—	—	2	—
Számstan	—	—	—	3	4	4	—	—	—	—	—	—	—
Mennyiségtan	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	1	—
Mértan (Geometria 's Trigonometria)	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	3	—
Alkalmazott	} Mértan	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Elemző (analytical)		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Leíró (descriptiv)		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Physica és vegytan	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Vegytan és alkalmazott ásványtan	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—
Alkalmazott természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Írás és szépirástan	—	—	—	2	3	2	—	—	—	—	—	—	—
Rajzolás	—	—	—	5	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Gyakorlati mértan	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Kereskedelmi számstan	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—
Kereskedelmi tantárgyak	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—
Gyakorlati 's müipari erömütan (Mechanica)	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3
Könyvviteltan	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2
Váltók- 's választott biróságokróli tan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Müipari gazdaszástan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Kereskedelmi jogtan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Az órák' összes száma:				31	37	36	8	37	4	35	6	36	10

A' hit- és erkölcsstan, mint sajnos láthatni, legmostoháiban lévén a' verviersi intézetben képviselve, az, e' tekintetben mintául természetesen annál kevésbé nézhető, minél méltáiban fejezi ki a' tanok' legfontosbikának ezen elhanyagolása fölötti csudálkozását maga a' poroszthoni és protestans tudósító is, kinek előadását itt követjük; 's ki a' belgiumi catholicusok' türelmességének tanubizonyoságaul emeli ki, hogy ez intézet' tanítóikö-

zött protestansok is vannak: kik e' szerint kineveztetésöket egy tisztán kath. városi tanácsnak köszönik. A' tanítók' összes száma tizenötre megy, a' tanulmányigazgatóval együtt, ki egyszersmind az irodalom, görög nyelv és történettan' professora. Egyébiránt az osztályok' sajátlagos elnevezését illetőleg megjegyzendő az is, hogy Belgiumban a' legalsó (sexta) osztály, a' 'Grammaire inférieure', a' quinta pedig, a' 'Classe de Grammai-

re superieure' nevét viseli. A' poroszthoni quarta (nálunk 3-dik nyelvtani osztály), 'Classe de Syntaxe inferieure,' a' tertia (4-dik nyelvtani osztály), 'Classe de Syntaxe superieure.' A' secunda (nálunk 5-dik latin, vagy első humanitási osztály) ott 'Classe de Rhétorique inferieure,' vagy 'Poésie', a' 6-dik, vagyis legfelsőbb osztály, (prima), 'Classe de Rhétorique superieure.' Mint a' tantárgyakat kimutató táblán láthatni, a' quartában kezdődik meg, a' magukat reáltudományoknak szentelni kívánók' részére, a' műipari tanulmányok' külön folyama, melly a' fensőbb műipari tanfolyamot is beleszámitva, négy, egymást követő esztendőn át folytattatik. — Különben a' verviersi intézetben a' tanulók műipari 's kereskedési életmódokra, egyetemi tanulmányokra, hid- és utépitésre, bányászatra, katonai fensőbb iskolákra 'stb. készítettnek elő; miért is az intézeti iskolák három osztályba sorozvák; mellyek közül az első, az akadémiai vagy humanitási (d' études préparatoires, universitaires), 2-dik az alsó reáliskolai (industrielle et commerciale inferieure), 3-dik a' fensőbb reálintézeti tanfolyamot foglalja magában. Az első osztályu tanfolyam növendékei, a' régi 's ujjabb nyelveket, a' földleírás- és történettant, a' mennyiségtan' elemeit, 's az elméleti mértant kimerítőleg tanulják. A' második osztálybeliek többnyire olly tanítványok, kik 14—15 éves korukat elérve, valamelly kereskedés- vagy műhelybe akarnak tanulókul lépni. Ezek az ujjabb nyelveken kívül, földleírást és számtant, műipari rajzot, kereskedelmi számvitelt, 's gyakorlati mérés erömütant tanulnak. A' fensőbb reáliskolai tanfolyam pedig, három év alatt, a' természet- és vegytanon kezdve, mindazon tanulmányokat magában foglalja, mellyek a' végre szükségeseek, hogy az e' tanfolyamot végzett ifjak valamelly iroda, vagy műipari vállalat' vezetésével megbizathassanak.

Az előkészítő, 's a' két legalsóbb osztályban minden tanítványok egyforma oktatást nyernek; de a' quartában már az alsó reáliskolai növendékek, a' latin 's görög nyelvtani leczkék helyett, az ugyanekkor tartott más előadásokra mennek; míg a' három fensőbb osztálybeliek' számára akkép vannak a' tanítási órák fölosztva, hogy a' tudományos előadásokon kívül azokban is részt vehetnek, mellyek a' specialis (kereskedelmi, műipari, hadi 'stb.) tudományokra szolgálnak előkészítésül. A' tanulók arra ugyan nem köteleztetnek, hogy minden tudományt hallgassanak; de az egyes osztályokhoz tartozó valamennyi tanulmányok' hallgatására tartoznak eljárni. A' tanító-intézethez csatolt gymnasticai iskolába, külön tandij' letétele mellett, minden osztálybeliek szabadon mehetnek.

## Elmélkedések

az ünnep-és vasárnapi evangéliumok fölött.

### Husvét-utáni VI. vasárnapra.

(Sz. János. 15. rész. 26—27. és 16. r. 1—4. v.)

„Az időben monda Jézus az ő tanítványainak: Mikor eljövend a' Vigasztaló, kit az Atyától fogok küldeni nektek, ő, az igazság' lelke, ki az Atyától származik, bizonyosságot fog tenni felőlem. Valamint ti is bizonyosságot teendetek rólam, minthogy elejétől fogva velem vagytok. Ezeket mondtam nektek, hogy meg ne botránkozzatok. Egyházi átok alá fognak benneteket vetni; sőt lesz idő, hogy minden, a' ki megöl titeket, ez által Istennek szolgálatot vélel tenni. 'S ezeket fogják veletek mivelni, mert nem ismerik az Atyát, sem engem. Én pedig ezeket szóltam nektek, hogy mikor eljövend az idő, megemlékezzetek róla, mikép én nektek mindezt előre megmondtam.“

I. A' Vigasztaló tehát az igazság' lelke; mivel egyedül az igazságban lelhetni vigasztalást. Minden egyébben helyezett remény megcsal; 's a' csalódás keserű. Azért minden, ki az igazságtól elfordul, a' ki vele nem gondol: a' keserűség, vigasztalatlanság, kétségbeesés' lelke által vezéreltetik. 'S illy vezérllet mellett hova kell az embernek jutni? Oda, hogy megsemmisülésének ohajtásában keresse egyetlen menedékét! Valódi örömet, 's vigasztalást az elkerülhetlen földi viszontagságok közt, csak a' religio, az igaz hit nyujthat. Azért saját boldogságának ellensége, ki magában e' hit' esiráját elfojtja, a' helyett, hogy azt az imádság, elmélkedések, 's a' mennyei kegyelemsugár utáni fohászok által ápolni törekednék.

II. Amaz igazság' lelke, melly a' hit, remény és szeretet' lehetetével boldogítja az új életre támasztott emberinet, melly az öröm, vigasztalás, 's boldogság' lelkével azonegy, mert annak létrehozója: azon lélek ellenmondhatlanul tanuskodik az ur Jézus' tanításának igaz és isteni voltáról. 'S illy bizonyosságot kell mindennek tenni róla, ki ebben ez igazság' él, kit annak szelleme valóban lelkesít. Az igazság ugyan nem esupa vértanukat ohajt és követel; de tanukat minden esetre; még pedig elszánt, lelkes, az ellenfél' gunyjai- 's üldözéseitől vissza nem ijedő, az igazság' boldogító kincseért a' földnek minden mulandó javait földözni kész tanukat. Nevezék bár a' hívőt együgyű- 's oktalanak, ha mások' tudatlanságát vagy balsorsát nem tudja 's akarja ügyesen kizsákmányolni, ha az igazságtalan hasznokat és kitértetéseket elutasítja magától, 's tettetést nem ismerve, az igazság' őszinte bevallásáért szenved: ő bizonyosságot tesz az igazságnak azon magas értéke felől, mellyhez mérve minden egyéb, a' világ által nagyra-beesült és sovárogra keresett javak esekélyek, merő semmik. Hahogy ő nem tenne fölöle bizonyosságot, ki az igazság' és tiszta öntudat' boldogító ismeretére már el jutott, mint hihetné azt valami nagy- és becsesnek egy ollyan, ki azt eddig nem volt szerenesés ismerni, 's kit mégis arra teremtett Isten, hogy az igazság' ismeretére jutván, egykor boldog lehessen? Ha az igazság' országának eljövételét igazán kérjük, 's terjedését ohajtjuk, az utóbbin tettleg is kötelességünk munkálni. Az igazság- és jóra, az azt már ismerők, és szeretők által kell a' nem-ismerőnek figyelmes-sé tétetnie; a' hazugság' és tévtan soha sem fog annak keresésére buzdítani. Nevezze bár a' világ tompa érzéketlenségnek, ha a' keresztény, bukott ellenén bosszút állani nem siet, 's gyávaságnak, ha őt megbuktatni nem igyekszik;

szórjon bár gunyt a' hit és vallásosság' tisztelőire, 's éreztesse velök ama' képzelt fensőbbiséget, mellyel értelmiség és lélekerő' tekintetében magát fölöttük magasan állónak hiszi: a' hívő az igazságról fényes bizonyosságot tesz, mert roppant morális erőt tanusít, millyent csak a' religio képes nyújtani, ha egy egész, előítéletekben elfogult világ' hiedelmét is képes megvetni. . . . Azért az igazság, a' religio' szelleme, a' világ által félreismerteknek nem szűnik meg a', Vigasztaló' lenni; kit Jézus az őt megvallóknak ígért, 's ki őket még örvideni is megtanítá, hahogy isteni mesterökért némi gyalázatot és kint szenvedni volt alkalmuk. Mert hiszen a' pogányok előtt is esztelenségnek látszott az evangélium, a' zsidók előtt pedig istenkáromlásnak: 's e' pogányok és zsidók egy egész világot tettek: — 's mégis az apostolok nem féltek egy illy közvélemény' ellenében eszelősökül tartatni <sup>1)</sup>, 's mint a' nép' bűneivel terhelt áldozatkosok, saját testvéreik' egyháza- 's társaságából is száműzetni. <sup>2)</sup>

III. Ti is bizonyosságot teendetek'. . . . Ti is mindnyájan, kik az igaz keresztény' nevezetére számot tartatok. Ti is bizonyosságot teendetek az ur Jézus' tanításának igazsága felől, ha egész életetek, hü kinyomata fog azon elvekknek lenni, mellyeket a' keresztény hit eszményileg fölállított; ha példákából tanulja meg a' világ, ismerni, tisztelni, szeretni azon hitrendszert, melly a' halandókat a' gyermeki szeretet és hála' gyakorlóivá, szelid és bölcs házigazdák- és családatyákká, kegyes emberbarátok-, szükségben segíteni kész polgártársak- és lelkes hazafiakká, mások és önmaguk' boldogítóivá képezi; melly jó szomszédokat, hűséges barátokat, a' nyomorúságban igazán vigasztalókat szerez, 's az élet' minden, legsúlyosb viszontagságai közt is olly nyugalmat, elégedettséget és békét biztosít az ezen hitet nem csupán szájjal vallóknak, minőt a' világ nem adhat, 's minőt az, a' magába-szállás' perzeiben csak ohajtani tud és irigyelni. 'S illy bizonyosságot tenni minden keresztény köteles; mivel a' ki ezt nem teszi, ellenkezőt tesz; az az igazságot meghazudtolja, az azt hiu álomképnek nézeti, 's az életben soha sem valósítható ábrándnak, vagy épen az álnok képmutatás és hazugság' gyanujába hozza. A' rossz kereszténynek é l e t e, ez a' h a z u g s á g: de a' világ, melly megszokott a' külső után ítélni, nem ezt, hanem a' t a n í t á s t, az elveket véli hazugságnak, mellyekkel ez élet ellentétben áll. Jaj annak, ki őt eme' ballíedelmében még meg is erősíti!

IV. Nem ismeri az sem az Atyát, sem annak küldöttét, Jézust, ki az igazság' szellemének szolgálatot vél tehetni azzal, hahogy a' tév tan és bűn iránti gyűlöletet a' személyekre viszi által; 's az em b e r t üldözi, midőn azt az értelem és szív' bajainak orvoslása által boldogítani volna mindnyájunk' hivatása. A' kereszténység' első és főtörvénye: akkép szeretni felebarátját, mint önmagát. Saját vesztét pedig senki sem akarja. A' t e s t i nyavalában kintlódót orvosa nem gyűlöli, bárha a' kóranyagot belőle kiirtani leglőbb törekedése: miképen volna tehát az ember-szerető felebarát' nevezetére méltó, ki a' l e l k i nyavalában szenvedőt elveszteni akarná, a' helyett, hogy rajta segítene, 's őt megmenteni iparkodnék? Az apostol azért egyenesen gyilkosnak nevezi azt, a' ki felebarátját gyűlöli. <sup>3)</sup> „Tudjátok pedig, hogy semmi gyilkosnak sines önmagában maradandó, örök élete.“

<sup>1)</sup> Apost. csel. 26, 24. I. Kor. 4, 10. — <sup>2)</sup> Zsid. irt lev. 13, 13.

<sup>3)</sup> Sz. Ján. I. lev. 3, 15.

## E m l é k m o n d a t o k.

A' hiu dicsőség' fája is kivirágzik, de gyümölcsöt nem hoz.

Az igazság' olyan, mint a' vízbe kevert olaj; végre is ő kerekedik fölülre.

A' szántóföldét maggal bevető ember is, a' reménység' indulatát gyakorolja.

Valamint az őszi vetés szeret eltakartatni télen a' hó által, ugy az erény is keresi az alázatosság' leplét.

Isten inkább néz a' tiszta, mint teli kezekre.

Légy az adásban szótlán, beszédes az elvételkor.

A' ki rózsákon akar járni, legyen rá készen, hogy lábait a' tüskék megszurdalják.

Minél kisebb a' hely, mellyet az ember elfoglal, annál könnyebb azt védőleg betakarni; a' madárka' fészékét egy falevél is képes elfedni.

Attila mondta lováról, hogy a' hol az keresztülment, ott fű nem nő. Valljon nem illik-e ez még jobban amaz erkölestelen és istentagadási tanokra, mellyek az egész világon, a' merre csak elterjednek, az erény' gyenge csiráit mindenütt elpusztítják?

A' ki kötelességének mindent utána tesz, az bizonyos lehet róla, hogy egykor boldog lesz.

## TAN- ÉS NEVELÉSÜGYI TUDÓSÍTÁSOK.

### Magyar hon.

(Kinevezés.) Magyarország' kormányzó elnöke által, vallás- és közoktatási miniszteré, maj. 4-én, Horváth Mihály, vál. csanádi püspök neveztetett ki. (Közlöny.)

(Ministeri rendelet.) Azon hadorvosi tanfolyam, melly a' pesti egyetemnél mult év' végén elrendeltetett, de első harmadában félbeszakadt, a' kórápolói oktatással együtt f. évi június' 1-jén folytatattatni, az orvosi szigorlatok pedig azonnal megnyitattani fognak. Hasonlóul az állatgyógyintézetnél egy rövid, körülbelül három hónapig tartó tanfolyam rendeltetett el, melly szintugy június' elsőjén fog kezdetni, 's a' fölvétel az intézeti igazgatónál történni. Ezeknek végrehajtása, 's különösen az állatgyógyintézet' ideiglenes elrendezése iránt Balassa János egyetemi orvoskari igazgatónak, 's illetőleg Zlamál Vilmos tanár- és állatgyógyintézeti igazgatónak részletes rendeletek adtak ki. Debreczen, majus 5-én 1849. Horváth Mihály, válás- és közoktatásügyi minister.

### IRODALOM.

„Lehrbuch zum Gebrauche in den Sonntagsschulen im k. k. österreichischen Kaiserstaate, wie auch zur Selbstbelehrung des jungen Staatsbürgers. Mit Guttheilung des k. k. Ministeriums des öffentl. Unterrichtes. Wien, 1849.“ N. Sr. VIII. és 160. l. (Szerzője Fűrnkranz Jakab, tanító a' bécsi, országuti főelemi-iskolában.)

Bizonyosan mindenki érdekesnek tartandja egy olly munka' közelebbi megismerését, 's ennél fogva ismertetését is, melly a' minden oldalról sürgetett, 's annyi hiányok' pótlására hivatott vasárnapi-iskolák- és iskolásoknak ajánl-

kozik alkalmas kézikönyvül; nem azért ugyan, mintha egy illy mű, honunkban is azonnal használható volna, (mert hisz' szerzője nem honi, hanem ausztriai viszonyokat, szükségeket, nyelvet, 'stb. tartott szemé előtt: egy, a' magyar-honi vasárnapi-iskolákban kézikönyvül elfogadható munkának pedig mindezen előszámlált tekintetekben magyar-nak kell lennie,) hanem mert kíváncsi lehet mindenki, valamint a' módot, mellyel a' közösen ohajtott népnevelési czélokot külső országokban elérni reménylik, úgy az eszközöket illetőleg is, mellyek ott e' végre megkísérletnek. Mit mi leginkább figyelemre méltónak találtunk benne, az, hogy szerző mindjárt az előszóban bizonyos ellenszenvről tesz említést, mellyel nem csak a' tanuló gyermekek, de maguk a' tanítók is, sok helyen a' vasárnapi-iskolák iránt viselkednek; mivel e' tapasztalás aligha csupán Ausztriára szorítkozik. Sőt mi azt meglehetősen általánosnak véljük, 's egyik főokát is gyanítjuk; hogy tudnillik a' vasárnapi-iskolákból, a' szó legszorosabb értelmében vett iskolákat akarnak sokan csinálni; holott azoknak inkább az ifjúságra nézve is érdekes, és hasznosan mulattató társas összejövetelekké kellene tételniök, mellyekben az értelem- és szívlepköz ismereteket, a' közéletben is használhatókat, és minden nyomon szükségessé váló mutatókat, az azoknak megfelelő készségek- és ügyességekkel együtt, az ifjak bizodalmas és minden erőtetést és feszességet kizáró társalgás közben szerezhessek meg. Mert a' hétköznapi szokott munkákban kifáradt akár tanítvány-, akár tanítótól azt követelni, hogy ő még a' testi 's lelki följulással, pihenésre, földelésre szánt napokat is fárasztó munkanapokká tegye, csakugyan nem igazságos. A' vasárnapi-iskolákban tehát, véleményünk szerint, nem annyira rendszeres tanítási, mint inkább fölolvadási, elbeszélési, 's a' már tanultat csak ujjalag, és gyakorlati esetekre alkalmazó társalgási, modorban kell a' hasznos ismereteknek előadatniök, melly se az előadóra, se a' hallgatókra nézve ne legyen untató, bajos és kifárasztó. Az elemi-ismeretek' följuttatását, az olvasás- és írásbani gyakorlatokat, inkább a' magánszorgalom' élesztése, mint iskolai kikérdezések által kell itt eszközölni: 's a' tanítási tárgyakat akképp összekötni, hogy például a' honi történet' előadása, czélszerű ábrázolatok' előmutatása és megmagyarázása, az illető földabroszok' használatára tanítás és azok' tetteles használása, időszámlálási, jogtani 's más alapismeretekre emlékeztetések' közbevegyítése által tettelessé nem csupán érdekesebbé, hanem egyszersmind több oldalú képzést is nyújtóvá. Szintgy a' gazdasági alapismeretek természet-, föld- és vegytani, topographiai, utazás-leirási, kereskedelmi 'stb. figyelemzetésekkkel köttethetnek össze; a' hit- és erkölestant, a' külesin és illendőség' tudományát a' legérdekesebb ifjúságitatok, és elbeszélések által lehet a' fogékony szívek- és elmékbe gyönyörködtetőleg csepegtetni, vagy a' már közlöttet fölfrísiteni, megerősíteni, 's az életre alkalmazottan előadni; a' honi jogtan' elemeit egyes, a' közéletből meritett esetek' elbeszélésében is fölhasználhatni, 'stb.; mindehhez, elmederítésül erkölesi, vallásos, és jó népdalok' betanítása és elzengése csatoltatván. Mi ugyan fölteszi az illy vasárnapi-iskola' vezetője-, vagyis inkább vezetőiben (mert e' végre legalább is egy-két nép- és nevelésbarátnak, a' lekipásztor- és tanítónak minden esetre kell egyesülnie, 's fölváltva közremunkálni,) a' kellő képzettséget: de hisz' e' nélkül az egész vasárnapi-iskola nem fog ugyis valamit érni. Már hogy illy, a' polgári életben hasznos ismereteket mulatva közlő, 's a' tanítónak (időt 's fáradságot kimélő) kalauzul szolgálható munkára nagy szükség van, 's azt csak legnagyobb köszönet- és örömmel fog-

ná mindenki honunkban venni, alig tagadható: de szint-olgy bizonyos az is, hogy afféle, az olvasástan' elemeit 'stb. magában foglaló könyv, minő az itt ismertetett, még távolról sem képes e' szükségérzetet kielégíteni: miután az nem egyéb egy, nem igen tágkörű, ámbátor jó olvasó-könyvnel, melly az elemi-iskolákat kijárt gyermeknek legfőlebb is olgy kézikönyvül szolgálhat, mellynek segítségével az ismétlési munkát könnyebben végezze. Magával e' könyv' tartalmának betanításával tölteni az időt egy vasárnapi-iskolában, már csak azért is céltlétvesztő idővesztegetésnek, 's a' tanítót hasztalanul fárasztó munkának tartjuk, mivel ezen elemi-ismereteket az ifjúságnak már tudnia kell, 's nagy része még tudja is: legalább e' rész tehát minden esetre unni fogja magát, és bünhödni azért, mert némelylek annak idejében nem tettek eleget köteleességöknek, vagyis az elemi-iskolában szorgalmasan nem tanultak... A' munka' tartalma tudnillik következő. Az első részben (1—94. l.) sz. a' betűket (természetesen németeket) ismerteti, 's a' betűzést, szótagolást, olvasástanítást csaknem ugyanazon hosszadalmasság- és fokozatos előhaladással tárgyalja, mint ez az abc-és könyvekben történik: a' ba, be, bi, bo, bu. az egész alphabeten keresztül vive, sem maradván el. A' szótagolás- és olvasási szabályok alkalmilag, jegyzetek' alakjában szövetnek közbe; mit az olvasásjelekről tanítás követ. Ezután (a' 11. laptól kezdve) jönnek az olvasási gyakorlatok; hasznos intések, a' különféle mesterségek' ismertetése. (az 'Orbis pictus'-ban olvashatóhoz hasonlóan, de mégis rövidebben, és ábrázolatok nélkül, tehát nem olgy czélirányosan,) szent-írásból vett erkölesi mondatok, pár versezet, és rövid, a' kézműves néposztály' életéből helyesen kölesönözött elbeszélések. Igen ajánlja a' könyvet, hogy a' különféle betűkkel nyomott cikkek' olvasásában is gyakorlatot szerez, és hogy mindennemű levelek, számlák (contok), kötelezvények és nyugtatványok' mintáit nyujtja. Ezt követi a' különféle címek' ismertetése, és azon idegen szók' betűrendi sorozata, mellyek a' közbeszéd- és levelezésben, főleg műiparosok által, használtatnak, mint: Abonnet, Accord, Acten, Aequivalent, Agio 'stb. Az első részt a' könyvvitelbeni rövid utmutatás zárja, mellyet számos példák világositának föl. — A' második rész általános földleirást és történetet foglal magában; az utóbbi inkább csak chronologiai rendbe szedett nevezetes történeti adatok' gyűjteménye lévén. 'S ez az egész munka' tartalma; mellyből kivethni, hogy a' könyv sok jót és hasznosat foglal ugyan magában, de a' falusi, gazdasági- és földmíveléssel foglalkozó nép' gyermekeinek nem való; 's így épen csak a' kézműves és műiparos osztálybeli tanulóknak szolgálhat, az ismétlési iskolában kézikönyvül: ámbátor azt, a' mi benne foglaltatik, tudni, a' nem olgy életmódra készülő fiatalságra nézve sem mondhatni fölslegesnek. Azonban mi a' honunkban (itt-ott) életbe léptetett, 's mindinkább virágzásba hozandó vasárnapi-iskolákban csakugyan más szerkezetű, 's a' különféle, szokott életmódokra nagyobb figyelemmel készített, terjedelmesebb munkát kívánnánk: nem ugyan azért, hogy azt a' növendékek könyv nélkül betanulva fölmondják; hanem hogy a' nekik szükséges valamennyi tudományok' elemeit föllevén benne, az nekik a' jó könyvek' olvasásához némi ösztön- és bevezetésül szolgáljon. Az ez iránti vágyakat nyilvánítani sokkal könnyebb ugyan, mint azokat kielégíteni: de hogy az utóbbi valaha megtörténhessék, csakugyan elkerülhetlen az első is, mit e' sorok által teljesítettünk.